

WSPÓŁCZESNA TEOLOGIA GRECKA O EKLEZJOLOGII

Główne zagadnienie eklezjologii, które bezpośrednio i w pierwszym rzędzie odnosiło się do dogmatyków, wzbudziło szczególne zainteresowanie ze strony teologów, pasterzy Kościoła greckiego i w konsekwencji zainteresowało świat grekojęzyczny w drugiej połowie XX w. Czynniki, które przyczyniły się do zainteresowania się teologów tą dziedziną, pochodziły się od tego samego ciała kościelnego, były wynikiem badań naukowych, sytuacji historycznej oraz były konsekwencją II wojny światowej, którą przeżyli chrześcijanie podzielonej Europy, a w szczególności narody prawosławne.

- a) Po 1821 r. w wolnym nowogreckim państwie formowanie się nauczania religijnego w szkołach państwowych odczuło barbarzyński wpływ ze strony programów pedagogicznych, wśród których miejsce główne zajmowała etyka, a nie dogmatyka mająca za zadanie objaśnić wiarę Kościoła według Wschodnich Ojców Kościoła. Wynikiem tego procesu była autonomizacja, uniezależnienie się i oddzielenie się poznania teologicznego od pasterskiej opieki Kościoła.
- b) Jednocześnie wraz z przybyciem „barbarzyńców” (chodzi tutaj o tzw. metropole Palion Choron) Kościół grecki oddzielił się od Patriarchatu Ekumenicznego i znalazł się w trudnej sytuacji schizmy względem Kościoła-Matki, odrzucając jego tradycję i jednocześnie zarażając się duchem oświeceniowym oraz akceptując zachodnie wzorce administracyjne, które nie mało przyczyniły się do rozpadu porządku społecznego oraz solidarności. Pod wpływem administracji publicznej oraz ducha oświeceniowego został podważony autorytet pasterzy Kościoła oraz monastycyzmu.
- c) Na tej bazie trudny klimat chwiejność ciała kościelnego stał się łatwym powodem do powstania socjalnego profetyzmu Makra-

kisa (koniec XIX i początek XX w.), a w konsekwencji wpływ protestanckiego pietyzmu przyczynił się do powstania takich parakościelnych organizacji, jak *Zoi Sotir Stauros Chrisopigi* oraz ich odgałęzień, które dotrwały do lat 70-tych XX w.

Członkowie tych organizacji zamienili życie kościelnej społeczności na poświęcenie się dla organizacji, która prowadziła ekonomiczną i katechetyczną działalność, posiadając własne sale katechetyczne. Z tych organizacji jeszcze dzisiaj wywodzą się wysokiego stopnia autorytety w administracji państwowej i w Kościele.

- d) Wiele autorytetów szkół teologicznych, które zostały założone w Atenach i Salonikach w 1943 r., pozostawało pod wpływem szkół rzymskokatolickich i protestanckich, gdzie odbyli studia podyplomowe i wnieśli ich teologię tylnymi drzwiami do swoich szkół, a więc religijny profetyzm, który dzisiaj przekształcił w socjalny profetyzm oraz zgubna scholastyka teologii rzymskokatolickiej.

Pierwsi spotkali się ze światem protestanckim Światowej Rady Kościołów wypracowując argumenty mające posłużyć dla zjednoczenia chrześcijan, a drudzy posługiwali się argumentami rzymskokatolickimi, aby w sposób racjonalny i ideologiczny bronić stanowiska Kościoła wobec świata.

- e) Po wojnie greccy teolodzy spotkali się z wyznaniem diaspory i przenieśli tam problematykę teologiczną oraz dialog międzywyznaniowy, ponieważ zaistniała konieczność zaadoptowania różnych wspólnot do miejsc, gdzie się osiedlili.

Prawosławni teolodzy diaspory podjęli zadanie pokazania bogactwa prawosławia, aczkolwiek ich problematyka nie była wspólna wszystkim Kościołom, a niektóre problemy nie powstawały w wyniku normalnego życia ciała Kościoła, lecz powstawały *ad extra* w sposób sztuczny.

Spotkanie to zaowocowało wymianą opinii pomiędzy teologami prawosławnymi i postawiło pod dyskusję problem jedności Kościołów Prawosławnych, perspektywę dialogu ekumenicznego, problem unii oraz kwestię społeczną.

- f) Na koniec mocnym akcentem, który wpłynął na ukształtowanie się stosunków kościelnych w Grecji, był wpływ św. Góry Atos, gdzie znacząco po wojnie powiększyła się liczba mnichów. Jeśli

Patriarchat Ekumeniczny odstąpił Kościołowi Greckiemu na okres bezczasowy metropolie tzw. Neon Choron, było to rezultatem duchowej i widzialnej kontynuacji odpowiedzialności za los metropolii Dodekanezu, Krety oraz monastycznej wspólnoty św. Góry Atos

Wylczyłam w sposób synoptyczny czynniki, które wpłynęły na ukształtowanie się życia kościelnego w Grecji, rozpoczynając od pewnego ważnego założenia, że życie ciała kościelnego, idee i prawdy nie są wynikiem wpływu teologii scholastycznej, lecz są wyrazem wiary i życia ciała kościelnego, które zmierza „ku wiekom wieków” i zachowuje nieprzerwaną więź z prorokami, apostołami, męczennikami, świętymi, ascektami oraz „z wszelkim duchem sprawiedliwym”, który jak mówi Święta Liturgia, „spoczął w wierze”. Dlatego Ojcowie Kościoła nie starali się nadać Kościołowi definicji, lecz zadowolili się włączeniem słowami Symbolu Wiary „w jeden, święty, powszechny i apostołski Kościół” Paul Evdokimov rozróżnia w czasownikach „poznaję i wierzę” widzialny i niewidzialny element Kościoła, jedną nierozzerwalną jedność ziemi i nieba, teologii i ekonomii.

W przeciwieństwie do baptystycznego wyznania wiary, podręczniki scholastycznej dogmatyki, napisane przez pierwszych greckich dogmatyków rozpoczynają dział eklezjologii poprzez określenie Kościoła. Wspólną cechą tych podręczników Christosa Andrucosa, Panagiotisa Trembelasa oraz Ioannisa Karmirisa jest to, że traktują one Kościół jako instytucję lub wspólnotę. Oznacza to, że ich autorzy pozostawali pod wpływem katolickiej i protestanckiej eklezjologii. Następną cechą tych dogmatyk, które krążą w teologicznych kołach do dzisiaj w Grecji i są wykładane w szkołach teologicznych jest autonomizacja – uniezależnienie eklezjologii jako oddzielnego rozdziału w dogmatyce. Odrzucenie dogmatyki scholastycznej miało miejsce na Fakultecie Teologicznym w Salonikach w 1959 r. Wówczas dzięki wysiłkom profesora Panagiotisa Christou i grupy studentów rozpoczęto studia patrystyczne, oraz rozpoczęto wydawanie dzieł św. Grzegorza Palamasza. Na początku lat 70-tych uczeń z Ameryki ks. Jerzego Florowskiego, znawca rzymskiego katolicyzmu, wydaje swoją dogmatykę i podtrzymuje patrystyczną atmosferę na teologicznym fakultecie w Salonikach, gdzie dzięki profesorowi Pa-

nagiotisowi Christou oraz jego Patriarchalnemu Centrum Studiów Patrystycznych została nawiązana współpraca z monastyczną wspólnotą św. Góry Atos. Prof. Ioannis Romanidis poddał krytyce w Grecji scholastyczny system dogmatyczny oraz niezależną etykę parakościelnych organizacji, stawiając na pierwszym miejscu terapeutyczną teologię Kościoła, która objawia prorokom „bezcieleśnego” i apostołom „wcielonego” Syna, Słowo Boga, którego wierni czczą w Duchu Świętym. Tak więc eklezjologia spełnia zasadniczą rolę w dziele zbawienia otwierając drogą do oczyszczenia, oświecenia i przeobstwienia, podejmuje problem ważności, miejsca oraz socjalnego charakteru Kościoła w społeczeństwie oraz analizuje niezależność eucharystycznej eklezjologii metropolity Jana Zizulasa, ponieważ warunkiem dla uczestnictwa w św. Eucharystii jest akceptacja decyzji soborowych Kościoła prawosławnego co wyraża jedność w wierze oraz powrót do proroczego i apostoelskiego świadectwa w Duchu Świętym, tzn. świadectwa, które od wieku wieków stanowi kryterium duchowego postępu członków Kościoła, a nie indywidualnej religijności. Nie jest dziełem przypadku, że ks. Ioannis Romanidis poza skoncentrowaniem się nad jedyną i niepowtarzalną Tradycją pozwolił na zorganizowanie systemu nauczania teologii w sposób znany w Grecji według wzorców teologicznych szkół Zachodu. Jednocześnie nalegał na historyczno-filologiczny charakter analizy zabytków prawosławnej tradycji, kładąc centralny nacisk na świadectwo przeobstwienia członków Kościoła.

W tym samym duchu co ks. Romanidis, lecz w sposób bardziej systematyczny i z głębszą znajomością Ojców Kościoła prowadzi badania profesor dogmatyki Nikos Matsukas, który jest jednocześnie wybitnym znawcą dorobku innych prawosławnych teologów diaspory, oraz greckiej i zachodniej filozofii. To on właśnie napisał czterotomową dogmatykę, wykluczającą w pełni scholastykę.

Zasadniczym założeniem prof. Matsukasa było zastosowanie metodologii Ojców Kościoła do analizy wiary Kościoła, który kroczy od stworzenia świata ku królestwu Boga, napotykać na trudności, ale zawsze wspierany przez teofanie bezcieleśnego i wcielonego Słowa Bożego.

Profesor Matsukas pisze swą dogmatykę, wprowadzając hermeneutyczny charakter analizy nienaruszonej Tradycji Kościoła, która wyraża unikalną tajemnicę Bożej ekonomii, objawienie się Trójjedynego Boga w świecie i w historii. Tak więc problem roli Kościoła w społeczeństwie

traci swą ważność, ponieważ wszystko powraca do dogmatu o stworzeniu i o ciągłości twórczego dzieła przez teofanie bezcielesnego i wcielnego Słowa Bożego, którego wyznają i z którym łączą się chrześcijanie teologicznie i liturgicznie w Duchu Świętym. Dlatego też prof. Matsukas postrzega teologię w sposób eklezjocentryczny jako kościelne służenie (gr. *hos diakonia ekklesiastike*), odrzucając wszelkie próby oddzielenia eklezjologii od ciała kościelnego i od kościelnej tradycji proroków, apostołów i świętych. Najbliższym prof. Matsukasowi jest ks. archimandryta Justyn Popowicz, którego dzieła zostały przetłumaczone na język grecki, a obecnie są tłumaczone na język francuski, co jest dobrym znakiem dla wszystkich prawosławnych. Chociaż dwa pierwsze tomy dogmatyki zdradzają wpływy scholastyki, tym nie mniej o. Justyn pozostanie dla nas symbolem wierności Tradycji Kościoła, oddanym egzegetą tradycji wiary zachowanej trwale w Piśmie Świętym, w Tradycji Ojców Kościoła i hezychazmu oraz w dokumentach synodalnych Kościoła, łącznie z encykliką Wschodnich Patriarchów z 1848 r., jak również i przede wszystkim w liturgicznych świadectwach, wskazując na liturgiczną *praxis* i liturgiczne słowo, stanowiące centrum prawosławnej eklezjologii.

Przetłumaczył igumen Warsonofiusz (Doroszkiewicz)